

Zijn wij computergelovigen?

Manuel Nepveu

Laatst was ik aan het bladeren in 'Oordeel en Plan', het bekende boek van Euwe over de strategie van het schaakspel. Ik vroeg me af in hoeverre beweringen die daarin door de grootmeester werden gedaan door Fritz werden overgenomen, 'door de computer' zeg maar. Voor mij ligt de derde druk, uitgekomen in 1973. Aan het eind van hoofdstuk 2 ("De pionnenmeerderheid op de damevleugel") wordt de partij Kostic – Grünfeld, Teplitz-Schönau 1922 besproken. Het zal u niet verbazen, de Grünfeld Verdediging komt op het bord - misschien wel de stampartij van deze schitterende opening.

'Na 1 d4, Pf6 2 c4, g6 3 Pc3, d5 4 cd5x, Pd5x 5 e4, Pc3x 6 bc3x, c5 7 Pf3, Lg7 8 Lb5+, Ld7 9 Ld7x+, Dd7x 10 0-0, cd4x 11 cd4x, Pc6 12 Le3, 0-0 verklaart de theorie (terecht) dat zwart iets beter staat.' aldus onze grootmeester. Het aardige is nu dat de waardering van mijn versie van Fritz voor deze stelling licht rond de 0.00 schommelt. Pas na wits 24ste zet ontstaat er plots een duidelijke disbalans (-0.73). Zwart verovert de c-lijn, slaagt erin de dames van het bord te krijgen en Wit mag keihard voor remise knokken. Volgens Euwe eindigt de partij na zet 55, volgens www.chessgames.com na zet 61. Hoe dan ook: 0-1.

Waarom zegt Euwe dat Zwart na twaalf zetten iets beter staat? De druk op het witte centrum en de boertjesmeerderheid op de damevleugel zullen er iets mee te maken hebben. Als we daarentegen de computer mogen geloven lijkt er niets aan het handje. Natuurlijk weet ik ook wel dat het elektronische vriendje slechts rekent, een rekenhorizon heeft en geen fluit begrijpt, in tegenstelling tot Euwe. Maar stel je nu een volstrekt onpartijdige rechter voor, tevens schaakmoron. De naam Euwe zegt hem niets en Fritz is voor hem een of ander onduidelijk 'schaak-appje'.

Hij ziet de beoordeling van Fritz en vraagt de ontwerper(s) wat dat oordeel nu eigenlijk betekent en hoe het tot stand komt. De programmeurs kunnen zonder twijfel het "hoe" uitleggen. Dat wil zeggen, hoe het algoritme er uit ziet, welke vernuftige trucs zijn gebruikt, et cetera. Maar dan nog: wat betekent een waardering van -0.73 nu precies? Euwe wordt anderzijds gevraagd wat hij precies bedoelt als hij zegt dat Zwart na zet 12 iets beter staat. Euwes antwoord op de vraag van de rechter zou iets kunnen inhouden als 'Zwart heeft grotere kansen op succes', 'prettiger, gemakkelijker spelen', 'meer kans op fouten van Wit'. De rechter kan doorvragen: heeft u de stelling na zet 12 heel vaak zien uitspelen door competent geachte spelers en wordt dan significant vaker door de Zwarten gewonnen? Deze vraag is de opmaat tot een concrete interpretatie van Euwes gedane bewering: een experimentele onderbouwing langs deze moeizame weg is denkbaar.

Bij een 'Fritz-antwoord' als -0.73 denk je aan iets als een Zwart voordeel ter waarde van driekwart pion. Zo is dat, meen ik, bedoeld. Maar wat is dat precies? Wat betekent het bijvoorbeeld een voordeel ter waarde van een pion te hebben? De ene pluspion is de andere niet, de ene stelling de andere niet. Het is niet duidelijk wat de concrete verwachting is voor de uitkomst van de partij bij 'correct' spel, wat dat ook betekenen moge. Daar komt bij dat het getalletje in de loop van de partij verandert, zonder dat de speler een concreet idee heeft waarom. En ja, als de verandering slechts met de rekenhorizon te maken heeft, zegt het oorspronkelijke getalletje -0.73 dus ook niets. Al met al betekenen de getalletjes weinig

als er geen *hanteerbare operationele betekenis* aan wordt gegeven. De exactheid van de computerevaluatie is vooral schijn, het resultaat van een of ander sommetje. Ook nog met twee cijfers achter de komma. Yeah right! Natuurlijk, wanneer Fritz oordeelt dat ik op 'plus heel veel' sta, dan weet ik dat ik mijn tegenstander van het bord moet kunnen spelen. Alhoewel... de numerieke evaluatie bij eindspelen kan af en toe kwalitatief aantoonbaar onjuist zijn als er geen eindspel-bases worden gebruikt - velen van ons zullen zo'n gevalletje van evaluatie-onzin ooit wel zijn tegengekomen. Dit feit alleen al roept de nodige vragen op. De conclusie van het voorgaande moet zijn dat Euwes kwalitatieve bewering in principe testbaar is, terwijl juist het waarderingsgetal van Fritz hoogst problematisch is in al zijn (schijn)exactheid.

Maar als ik nu kijk hoe wij schakers omgaan met computerevaluaties, dan hebben we de neiging de getalletjes een serieuze status toe te kennen. Ondanks alles wat ik te berde heb gebracht doe ik dit zelf ook. Helemaal schuldig. De drang om iets te hebben dat uitgaat boven het vage "Zwart staat iets beter" is groot, het getalletje stelt in zekere zin gerust. Wij geloven erin, houden ervan. We gebruiken het getalletje als bewijs dat ons gekozen plan helemaal nog niet zo gek was, maar dat alleen die ene grafzet.... het getalletje is dan onze onpartijdig en betrouwbaar geachte getuige à décharge. Het getalletje speelt een rol in onze discussie met andere schakers. Wij zijn computergelovigen.